

PHILOSOPHY

Значення екстраполяції у процесі сприйняття віруючим християнського художнього символу

А.М. Лещенко

Херсонська державна морська академія, Херсон, Україна

Paper received 14.01.16; Revised 27.01.16; Accepted for publication 29.01.16.

Анотація. У статті розкриваються особливості впливу християнського художнього символу на віруючу людину за допомогою механізму екстраполяції. Під феноменом «художній сакральний символ» розуміється складний сакральний образ подвійного значення, який матеріалізується у творі християнського сакрального мистецтва завдяки художньому образу як засобу, і в концентрованому, закодованому і впорядкованому вигляді містить енергетично насичену резонансно-консонансну, за характером, інформацію про два взаємопов'язані і протилежні, за походженням, сенси: сакральньо-іраціональний, трансвіртуальний Божественний і людський. Доводиться, що процес сприйняття сенсу християнського художнього символу передбачає необхідність розкодування і перекодування людиною його змісту, а механізм екстраполяції дозволяє віруючому самостійно декодувати його образний зміст, наділяючи відповідним сакральним змістом.

Ключові слова: християнський художній сакральний символ, екстраполяція, сакральний, трансвіртуальний сенс

Вступ. Духовний світ людини багатий і неповторний. Є багато засобів, які впливають на формування цього світу. Важливе місце у цьому процесі займає релігія, яка користується таким «інструментарієм» як етика, мораль, естетика, мистецтво та сприяє духовному збагаченню людини. Досягнення сучасної науки, особливо технічної, все-таки не можуть зайняти ту духовну нішу, яку займає релігія протягом тисячоліть. Християнство, як одна з найбільш поширених релігій, дуже інтенсивно використовує мистецтво, як засіб впливу на людину, насамперед на його емоційно-чуттєвий світ. Тому, актуальним є питання про особливості впливу християнського художнього символу на людину за допомогою екстраполяції.

Проблема «символу» була і залишається предметом інтересу широкого кола вчених. Так, проблеми символіки вивчали М. Хайдеггер, Ф. Шеллінг, Е. Кассіер, К.Г. Юнг, Х.-Г. Гадамер, Р. Генон, А. Бєлий, Ю. Лотман, М. Бахтін, О. Лосєв та інші. Походження релігійних символів розкриваються у роботах К. Амстронга, М. Бердяєва, В. Вундта, У. Джеймса, П. Флорєнського. Значення сакрального у символі вивчали Г. Зіммель, Д. Півоваров, С. Шалютін. Трансперсональні аспекти символу аналізували С. Грофф, К. Уїлбер, інші.

Метою дослідження є аналіз особливостей впливу християнського художнього символу, під яким розуміється складний сакральний образ подвійного значення, який матеріалізується у творі християнського сакрального мистецтва завдяки художньому образу як засобу, і в концентрованому, закодованому і впорядкованому вигляді містить енергетично насичену резонансно-консонансну, за характером, інформацію про два взаємопов'язані і протилежні, за походженням, сенси: сакральньо-іраціонального, трансвіртуального Божественного і людського, завдяки механізму екстраполяції. Декодування людиною образності цих сенсів, у процесі сприйняття творів християнського сакрального мистецтва, забезпечується

механізмом інтеріоризації, який дозволяє відчутти психологічний ефект безпосередньої присутності образу Святого і духовно з'єднатися з ним завдяки виникненню нумінозного почуття (Р. Отто), як переживання божественної таємниці, і на основі енергетичного підйому сприймати ідеї християнства. Важливу роль у цьому процесі відіграє психологічне уподобання віруючим сенсу християнського художнього символу на основі відповідного образу, у процесі відображення його сутності у свідомості віруючого. За висновками В. Іванова, за своєю природою цей образ є надіндивідуальним, а тому «має силу перетворювати інтимне мовчання індивідуальної містичної душі в органи вселенського первообразу...» [3, с. 259]

Безапеляційне значення для вказаного процесу має «екстраполяція», яка сприяє добровільному прийняттю людиною, на основі повної довіри, цього сенсу. Ця довіра зумовлюється апіорним сприйняттям суті ірреальних явищ в якості реальних. Це відбувається поза бажання самостійно переконатись в правдивості їх існування через активізацію власної розумової діяльності та розумових дій, зокрема порівняння, аналізу тощо. При цьому, в якості мотивації такої апіорної довіри, для вірянина, виступає позиція, відповідно до якої, віра для нього – це «підстава сподіваного, доказ небаченого» [1]. Саме тому віра виступає для людини своєрідним привабливим, а, головне, доступним засобом, який дозволяє їй наділяти ці явища бажаними ознаками ірреального з тим, щоб далі чекати від них допомоги, реалізації мрії, тобто того, про що вона мріє та чекає отримати у своєму житті негайно, тобто зараз і тут. Оскільки екстраполяції належить значна роль у цих процесах пристосування, виникає необхідність у визначенні її основних принципів, які зумовлюються відповідними закономірностями, та сприяють сприйняттю людиною сакрального сенсу християнського художнього символу з високим рівнем довіри, поза процесом

усвідомлення його суті. Виходячи зі специфіки дослідження, що знаходиться у площині проблем релігієзнавства, відзначимо, що екстраполяція відіграє важливу роль у процесі сприйняття змісту та усвідомлення вірянню сенсу ірраціонального, за суттю, християнського художнього символу. Сам феномен «екстраполяції» вчені однозначно відносять до сфери пізнання людиною чогось нового, що не може бути усвідомленим нею через звернення до звичайних засобів.

Так, Р. Файзуллін та Е. Трапезніков, аналізуючи екстраполяційні можливості людини та методи їх оцінок, приходять до висновків, що екстраполяція – це «логіко-методологічна процедура розповсюдження (перенесення) висновків, зроблених щодо будь-якої частини об'єктів або явищ на усю сукупність (безліч) даних об'єктів або явищ, а також на їх іншу яку-небудь частину; поширення висновків, зроблених на основі справжніх і (або) минулих станів явища або процесу на їхнє майбутній (передбачуваний) стан. Екстраполяції можуть піддаватися як якісні, так і кількісні характеристики» [12, с. 21]. Вчені погоджуються з Б. Нікітіним у тому, що доцільним є розглядати екстраполяцію в якості методу, який дозволяє людині пізнавати явища, які ще, навіть, не виникли у дійсності. Вчені пов'язують її з людським спостереженням, яке, як відомо, сприяє збагаченню особистого життєвого досвіду людини. Крім того, екстраполяція визначається методом, що дозволяє їй розповсюджувати певні вже знайомі їй знання на іншу частину цього явища, сутність якого спостерігати безпосередньо вона не в змозі [8, с. 21]. Разом з тим, І. Касавін та В. Стьопін щодо сутності «екстраполяції» зазначають, що її можна визначити як передбачення подій на рефлекторно – інстинктивній снові [5;11], тобто розуміють її в якості певного психологічного механізму, що дозволяє людині пізнавати нові явища через вже відомі знання завдяки індукції як «екстраполяції тенденції» [12, с. 21]. Нам здається, що з точки зору специфіки дослідження, таке тлумачення сутності цього явища є більш логічним, оскільки витікає з самої природи людського мислення як вищого психічного пізнавального процесу, якому притаманні і рефлекторно-інстинктивна основа, і про-цеси індуктивного порядку, та яке спирається на відчуття та сприйняття як елементарні психічні пізнавальні процеси. Між тим, класичне визначення сутності категорії «метод» пов'язується зі способом досягнення людиною певної мети, а тому, відповідно, їй, людині, лише ще потрібно навчитись користуватись методом. З нашої точки зору, індуктивне екстраполювання тенденції має під собою об'єктивні підстави, оскільки на момент звернення віруючого до творів християнського сакрального мистецтва, ця тенденція зумовлюється вже наявним у нього, на цей момент, особистим життєвим та емоційним досвідом, який він може переносити, зокрема, і на сферу релігійних образів. Цей життєвий досвід, як правило, містить емпіричні, за сутністю, уявлення людини про існування у світі певних могутніх непізнаних потойбічних сил. Одночасно з цим, кожен вірянин є

також і носієм функціонуючого природного, за походженням, психологічного механізму, що дозволяє йому, в певній мірі, передбачати певні процеси та події [7, с. 1,32]. Саме ці фактори дозволяють науковцям розглядати екстраполяцію як «спосіб пізнавальної діяльності, спрямований на істотну зміну принципів засад теоретичного бачення предмета, загальнонауковий метод пошуку істини» [9, с. 6-7].

Можна погодитися зі В. Скалковським щодо тлумачення сутності явища «екстраполяції» як способу пізнавальної діяльності як більш логічним, оскільки воно пов'язується з процесом здійснення людиною розумових операції з певного переносу, гносеологічного продовження та розповсюдження вже відомого їй знання на ще зовсім невідому для неї галузь, але знайомство з якою звичайним способом не може бути забезпеченим. У нашому випадку, в якості такої повністю невідомої, для віруючої людини, сфери виступає сфера потойбічного світу, яку пізнати вона не в змозі в принципі. Нам імпонує позиція В. Скаловського щодо тлумачення ним функціональної спрямованості екстраполяції. Так, вчений доводить, що «з точки зору проблематики «відоме-невідоме» екстраполяція постає в якості ... способу ді-яльності, спрямованого на синтез різнорідних предметних областей, невід'ємним компонентом усього пізнавального процесу, засобом вироблення цілісного уявлення про предмет, пояснення нового з позицій існуючого знання» [9, с. 9]. Автор пропонує розглядати екстраполяцію в якості ефективного методу, що відповідає логіці пізнання, «іманентну логіці розвитку самого пред-мета» [9, с. 10]. Разом з тим, цінним є і те, що В. Скаловський визнає значущість екстраполяції як єдиного ефективного методу для усвідомлення явищ, навіть, і міжпланетарного масштабу, зокрема тих, що є предметом дослідження у галузі космології, які, безумовно, знаходяться поза сферою безпосереднього спостереження науковцями та унеможливають проведення звичайного класичного експерименту [9, с. 16-17].

Важливе значення мають і висновки В. Драпогуза щодо сутності цього явища. Так, автор розглядає екстраполяцію в якості методу не лише пізнання, а й передбачення людиною чогось, а також вважає, що дієвість такого методу пов'язується з комплексом специфічних психологічних ознак людини, зокрема її творчим мисленням, евристичними здібностями, спроможністю інтуїтивно відчувати процеси, які ще лише можуть і будуть виникати, ідеалізувати явища та предмети, інтерпретувати їх характеристики на основі особистого життєвого досвіду тощо [4]. Можна погодитися з тим, що в якості передумов екстраполяції, крім різного роду евристичних здібностей, базове значення має антиципація, яку вчені визначають як «здатність вищих живих істот (людини і тварин) передбачати появу результатів дій, предметів, явищ ще до того, як вони будуть реально здійснені або сприйняті» [10, с. 16]. З точки зору тематики дослідження, значущість антиципації розкривається у сприянні процесу формування у вірянню образів ірреальних явищ, які в реальному світі взагалі існувати

не можуть. Поряд зі значенням інтуїтивних здібностей людини, пластичності її мислення Т. Скріпник акцентує увагу на значенні специфічної здібності, так званої флексibilityності [10, с.115]. Флексibilityність має колосальне значення, оскільки вона є можливістю людини більш легко та швидко відмовлятися від стереотипності свого суто «земного» мислення, звільнятися від традиційних звичок, переходити до засвоєння принципів нового життєвого досвіду та знань, змінювати ритміку свого життя тощо, а тому більш легко і органічно пристосовуватись до вимог християнської релігії [6, с. 5-16].

Таким чином, можемо внести уточнення щодо визначення сутності категорії «екстраполяція» та її основних характеристик, як механізму що сприяє активізації впливу християнського художнього символу на людину. Так, під явищем «екстраполяція» розуміється складна розумова дія людини, евристичного походження, як складова її мислення, що дозволяє завдяки індукції та природним рефлексивно-інстинктивним механізмам розповсюджувати вже відомі для неї знання на невідомому галузь, передбачати виникнення подій та формувати, на цій підставі, достатньо цілісний прообраз явища, яке, навіть, в дійсності не виникає. Етапами, формами та складовими механізму екстраполяції вчені визнають створення ряду абстракцій та ідеалізацій різного рівня та ступеню спільного, а також аналогію, моделювання, абстрагування, прогнозування, мисленевий експеримент [9, с. 13-14].

Акцентуємо увагу, саме на специфіці екстраполяції як різновиду розумових дій людини, що розкривається в одночасному об'єднанні двох протилежних тенденцій: а) «властивість інерції, консервативність знання, стереотипність механізмів людського пізнання»; б) «спрямованість на отримання принципово нового знання» [9, с.11]. З точки зору проблематики дослідження і специфіки предмету дослідження, зауважимо, що в механізмі екстраполяції виявляють себе резонансні аспекти, які не лише забезпечують її безпосередню функціональність, а й дозволяють людині збагачувати актуальні знання на відстані, тобто дистанційно. Так, «формулюючись як результат старого знання, екстраполяція органічно пов'язана з вихідними положеннями, і, в той же час, вона багато в чому визначається специфікою нової предметної області. Форми становлення гносеологічної резонансності предметних областей різноманітні і, на думку автора, з урахуванням характеру змістовних моментів можуть

служити основою типологізації екстраполятивних пізнавальних процесів» [9, с. 12]. Тому, можна зробити висновок, що за суттю, процес розкодування, сенсу християнського художнього символу, віруючим здійснюється завдяки екстраполяції на фоні його природного бажання задовольнити свої основні життєво важливі потреби, які самостійно задовольнити не в змозі, а також через віру у можливість цього за допомогою потойбічних сил.

Крім того, функція екстраполяції не обмежується лише переносом відомих для вірянина знань в іншу сферу дійсності, зокрема в сферу ірраціонального світу та образів сакральної значущості. Більш специфічною функцією екстраполяції, виступає самостійне наділення, завдяки їй, цього сенсу сакральним значенням. Ця базова функція дозволяє віруючому самостійно, за своїм особистим чуттєвим натхненням, наділяти художній культовий образ сакральним сенсом, який є бажаним, більш того, бажаним лише для нього самого в певний момент власної життєдіяльності. Виправданість такої закономірності підтверджується психологічною теорією «вчування», суть якої пояснює Л. Виготський, зазначаючи, що людина з середини себе «вчуває» у твір мистецтва певні почуття, які «піднімаються з самої глибини нашої сутності...» [2, с. 196].

Висновок. Механізм екстраполяції дозволяє вірянину у процесі сприйняття християнського художнього символу та самостійного розкодування його образного сенсу, за своїм бажанням, на основі особистих, певних уявлень про могутність Вищих потойбічних сил, наділяти ці образи відповідним сакральним сенсом з вірою в те, що ці сили допоможуть у вирішенні певних проблем. Специфічною функцією екстраполяції, виступає самостійне наділення цього сенсу сакральним значенням. Людина реалізує цей процес завдяки фактору «вчування», який дозволяє наділяти художні культові образи ознаками сакральності через почуття. Більше того, підкреслимо, що наділення кожним віруючим, за своїм бажанням, художнього образу сакральним сенсом є процесом не лише суто суб'єктивним, але і персоніфікованим, що органічно пов'язується з конкретикою ситуації, в якій опинився віруючий, але яку подолати самостійно не в змозі. Так, зокрема в одному випадку персоніфікація образу Бога здійснюється у системі «Бог-суддя», в іншому – «Бог-повелитель», в наступних – «Бог-люблячий батько», «Бог-захистник» тощо, інтенсифікується цей процес саме завдяки екстраполяції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бирюков Д.А. Идеалистические и религиозные взгляды в учениях об инстинктах / Д.А. Бирюков. – М.: Медгиз, 1961. – 61 с.
2. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский / Под ред. М.Г. Яришевского. – М.: Педагогика, 1987. – 344 с.
3. Гурко Е.Н. Божественная ономотология: именованія Бога в имяславии, символизме и деконструкции / Е.Н. Гурко. – Минск: Эконом Пресс, 2006. – 445 с.
4. Драгогуз В.П. Экстраполяция как эвристический метод научного познания и предвидения / В.П. Драгогуз / URL: www.gramota.net/materials/3/2013/3-2/20.html. – Дата доступа: 10.09.2015
5. Касавин И.Т. Энциклопедия эпистемологии и философии науки / И.Т. Касавин. – М.: Канон + РООИ «Реабилитация», 2009. – 1248 с.
6. Королева Ю.А. Флексibilityность как ресурс жизнеспособности современной личности / Социальная психология и общество, 2014. - Том 5, № 1. С 5-16
Флексibilityность как ресурс жизнеспособности современной личности. Портал психологических изданий / URL: PsyJournals.ru – <http://>

- psyjournals.ru/authors/67074.shtml [Королева Ю.А.]. – Дата доступа: 10.09.2015
7. Механизмы и принципы целенаправленного поведения [Текст] / отв. ред. П.К. Анохина. – М.: Наука, 1972. – 295 с.
 8. Никитин Б.Е. Синтез моделей выбора решений на основе экстраполяции нечетких экспертных оценок: автореф. дис. ... канд. физ.-мат. наук: 05.13.18. / Б.Е. Никитин – Воронеж, 2001. – 15 с.
 9. Скалковский В.Л. Гносеологические функции экстраполяции как метода космологического исследования: автореф. дис. ... канд. филос. наук: 09.00.08. / В.Л. Скалковский – Алматы, 1993. – 23 с.
 10. Скрипник Т.В. Антиципирующие схемы поведения личности в практической деятельности психологов / Т.В. Скрипник. – Омский научный вестник. – Выпуск 3 1-75. – 2009. – С. 115-116.
 11. Степин В.С. Теоретическое знание / В.С. Степин. – М.: Прогресс – Традиция, 2000. – 744 с.
 12. Файзуллин Р.Т., Трапезников Е.В. Разработка основ методики оценки экстраполяционных возможностей человека / Р.Т. Файзуллин, Е.В. Трапезников. – Известия Волгоградского государственного технического университета. – Вып. №14 (117) / том 7. – 2013. – С. 21-24. Научная библиотека КиберЛенинка / URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-osnov-metodiki-otsenki-ekstrapolyatsionnyh-vozmozhnostey-cheloveka#ixzz3mCdVi97S>. – Дата доступа: 01.10.2015

REFERENCES

1. Biryukov, D.A. Idealistic and Religious Beliefs in Teachings of Instincts. Moscow, 1961, 61 p.
2. Vygotskiy L.S. Psychology of Art. Moscow, 1987, 344 p.
3. Gurko, Ye.N. Divine Onomastics: Naming of God in Worshiping, Symbolism and Deconstruction. Minsk, 2006, 445 p.
4. Drapoguz V.P. Extrapolation as a Heuristic Method of Scientific Knowledge and Foresight / URL: www.gramota.net/materials/3/2013/3-2/20.html. – Accessed: 10.09.2015
5. Kasavin, I.T. Encyclopedia of Epistemology and Philosophy of Science. Moscow, 2009, 1248 p.
6. Koroleva, Yu.A. Flexibility as a Resource for the Viability of Modern Personality. Social Psychology and Society, 2014, Vol. 5, № 1, pp. 5-16.
7. Mechanisms and Principles of Purposeful Behavior.; ed. Anokhina P. K. Moscow, 1972, 295 p.
8. Nikitin, B.Ye. Synthesis of Models for Selection of Decisions on the Basis of Extrapolation of Fuzzy Expert Estimations: abstr. dis. ... cand. Phys.-Math. Sc. Voronezh, 2001, 15 p.
9. Skalkovskiy, V.L. Epistemological Function as a Method of Extrapolation of the Cosmological Research: abstr. dis. ... cand. Philosoph. Sc. Almaty, 1993, 23 p.
10. Skripnik, T.V. Anticipatory Behaviors of the Person in the Practice of Psychology Omsk Scientific Bulletin, Is. 3 1-75, 2009, pp. 115-116.
11. Stepin, V.S. Theoretical Knowledge. Moscow, 2000, 744 p.
12. Fayzullin, R.T., Trapeznikov Ye.V. Development of the Methodology Basics for Evaluation of Human Capabilities. News of Volgograd State Technical University. Is. №14 (117), Vol. 7, 2013, P. 21-24. / URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/razrabotka-osnov-metodiki-otsenki-ekstrapolyatsionnyh-vozmozhnostey-cheloveka#ixzz3mCdVi97S>. – Accessed: 01.10.2015

Significance of extrapolation during the process of perception of the Christian art symbols by the believer

A.M. Leshchenko

Abstract. The article describes peculiarities of the Christian artistic symbol impact on the believer through the mechanism of extrapolation. The phenomenon «art sacred symbol» is meant as a compound sacred image of dual meaning materializing in a work of the Christian sacred art due to the artistic image as a means; and which, in a condensed encoded and structured way, contains energy-rich resonance and consonance, in nature, information on two interrelated and opposite in meaning senses: sacred-irrational, trans-virtual Divine and human. It is proved that perception of the sense of the Christian artistic symbol requires decoding and recoding of its sense by a man, the mechanism of extrapolation makes it possible to a believer to decode the imaginary sense by himself, giving it certain sacred sense.

Keywords: Christian sacred art symbol, extrapolation, sacred, trans-virtual sense